

Podjetniška kriminaliteta

Janez Pečar*

Prodesse sibi unusquisque,
dum aliis non nocet, non prohibetur.
Nikomur ni prepovedano delati sebi v
korist, dokler ne škoduje drugim.

Pomembnost podjetniške kriminalitete v Sloveniji se poleg v samih deviacijah kaže tudi v poskusih regulacije "odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja". Hitre družbenopolitične in gospodarske spremembe v zadnjih letih ustvarjajo nov kriminal in z njim povsem nove storilce, ki niso iz spodnjih slojev. V razmerah "tranzicije" nenehno nastajajo nove in zamotane oblike in metode okoriščenja z družbenim premoženjem ter pridobivanja prednosti z namenom bogatenja in nezakonitega prerazdeljevanja bogastva. Večina ekonomskokriminalnih tehnik ostaja prikrita in le malo storilcev je procesiranih pred organi kazenskega pravosodja. V poslovnem svetu pa hkrati prihaja do erozije ustrezne morale in upadanja poštenosti, kar ustvarja nezaupanje v oblast in pravno državo. V okviru podjetniške subkulture delujejo različni tipi storilcev in usmerjajo pozornost k organizacijam, ki jih izrabljajo tudi za doseganje skupinskih - to je podjetniških ciljev. Stanje zato upravičeno narekuje potrebo po kriminalizaciji korporacijskega vedenja in to toliko bolj, kolikor bolj bo v slovenskem podjetništvu prevladovala zasebna lastnina. Za preprečevanje podjetniške kriminalitete so najbolj pomembni: transparentnost gospodarskega in finančnega sistema, internalizacija podjetniških norm, organizacija samovarovanja in varnostna samoregulacija. Državna kazenskopravna represija ni najbolj ustrezno sredstvo za omejevanje gospodarske kriminalitete - četudi "pravnih oseb".

Ključne besede: podjetniški kriminal, kaznivost pravnih oseb, etiologija podjetniškega kriminala, storilci, kriminološke teorije, kriminalna prevenci ja.

UDK: 343.53

Kapitalizem, ki prihaja k nam, privlači - vsaj kolikor gre za poslovni svet - zanimanje tudi za organizacijsko vedenje, ki v povezavi z vsemi slabostmi vodstev in v majhni deželi - ustvarja, razvija in pogloblja najrazličnejši kriminal podjetij oz. v podjetjih. Zaradi kriminala, povezanega z nastajanjem novega družbenopolitičnega in predvsem gospodarskega sistema, drugačnega od prejšnjega, se pojavljata družbena in individualna ranljivost, lastni predvsem ureditvi, ki ju rojeva - ne nazadnje tudi zaradi tranzicije. "L'état providence" (stanje previdnosti) narekuje ukrepanje, ki se ga naša država loteva z regulacijo "odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja", kar je za nas razmeroma nov pogled na nevarnosti, ki prihajajo od podjetništva. Država namerava kriminalizirati prav določena ravnanja, ki sicer ne odstopajo od že penaliziranega delovanja posameznih storilcev, le da gre za dihotomijo v ugotavljanju krivde. S tem se v poslovnosti do neke mere gotovo razmejuje etično od zakonitega, in moralno od kriminalnega. Hkrati pa se z zastraševanjem želi vplivati na poslovne

odločitve odgovornih ljudi v njihovem poklicnem delovanju, predvsem pa v gospodarjenju, finančah, pri ravnanju s človekovim okoljem in še kje ter poudarja pomen njihove dejavnosti. Pri tem gre hkrati za nekakšen moderen kriminal par excellence, ki je dokaj v temnem polju in s tem dobiva tudi poseben družbenopolitični in ne le gospodarski videz.

Podjetniški ali korporacijski, morda tudi organizacijski kriminal, naj bi bilo tisto delovanje, ki s kaznivimi dejanji za doseganje dobička ali pridobivanje moči v imenu, na račun ali v korist pravne osebe ali še kako drugače, ustvarja nezakonite prednosti. Pri tem so lahko v rabi različne razlage, odvisne od pogledov na legalno ali kriminalno podjetništvo (ali enterprise crime). Toda v tem pisanju mislimo na kriminal podjetij kot "pravnih oseb", ki zaradi interesov podjetja ali koristi pravnih oseb delujejo kriminalno in predvsem za pridobivanje nekih skupinskih prednosti, ki jih zakonodaja sicer prepoveduje.

Ustrezna zakonodaja je pri nas šele v pripravi in nanjo se čaka tudi zaradi problematičnosti kazenskega sankcioniranja pravnih oseb, kar je novost ne le pri nas, ampak v svetu sploh. Pri tem ne gre za "kontinuirano" odgovornost dveh ali več oseb,

* Janez Pečar, dipl. pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, 1000 Ljubljana, Rozmanova 2.

ki uporabljajo delitev dela, nasilje in grožnje za doseganje ciljev kot pri kriminalnem podjetništvu, ampak lahko za docela individualizirano ravnanje, ki prav tako lahko zlorablja družbeni, tehnični, ekonomski ali kakšen drug javni vpliv in korumpiranje za namene podjetniškega kriminala.

Zanimanje za podjetniško kriminaliteto - torej kriminaliteto podjetij - in za storilce, ki so deviantni predvsem v gospodarskih in poslovnih institucijah, narašča ne le v kriminologiji, pravu in ekonomiki, ampak tudi v politiki, sociologiji in še posebej v kriminalistiki oz. povsod, kjer se ukvarjajo s komercialnim kriminalom, ki ga je težko odkrivati še težje pa dokazovati. Lahko bi tudi rekli, da gre za kriminal gospodarske dominacije ali za kazniva dejanja, ki jih storijo podjetja ali posamezniki v njih zaradi ustvarjanja ali zagotavljanja nezakonite akumulacije kapitala in za preživetje¹, marsikje tudi z onesnaževanjem okolja, ki bo v prihodnje še naraščalo. Dobičkanost je ključno vprašanje podjetniške kriminalitete, ki kot gospodarski kriminal obvladuje delovanje, motivirano s pridobitništvom - takšnim ali drugačnim, zakonitim ali prepovedanim.

Kriminal, ki ga želimo uravnavati s sankcioniranjem kazenske odgovornosti pravnih oseb, ima že dolgo zgodovino in se je kot nekriminaliziran prekrival s kriminaliteto ljudi na visokih položajih, s kriminalom za organizacije in čestokrat tudi s kriminalom zoper organizacije². Kot tak je privlačil pozornost ne le kriminologov, ampak tudi drugih, dokler se kasneje tudi v kriminologiji in kot gospodarski kriminal ni razdelil na bolj ustrezna področja in se pričel obravnavati po posameznih podrobnostih in za posebne namene, četudi se nobeni poskusi opredeljevanja ne morejo pohvaliti z dokončnostjo.

Vprašanje "podjetniške kriminalitete" začenjamo pri nas obravnavati dokaj na novo in kot kaže predvsem z ustrezno regulacijo o kazenski odgovornosti "pravne osebe" in v tem okviru. Zato je mogoče vendarle reči, da gre predvsem za odgovornost podjetij in s tem v zvezi za podjetniški kriminal. Če bo regulacija, kot jo predlagajo, ali kakršnakoli druga ureditev uspela, bomo med redkimi, ki sledimo vabilom na kriminalizacijo vedenja "korporacij". To pa ima lahko različne posledice. **Tudi za kriminologijo.**

1. Regulacija kaznivosti podjetništva

Gospodarjenje poteka večinoma v okviru podjetništva in je zamotana dejavnost, ki težko prenaša

¹ Quinney v Poveda: Rethinking White - Collar Crime s. 70.

² Nelken, D.: v The Oxford Handbook of Criminology s. 363

omejevanje. Zato je to vprašanje toliko bolj v ospredju regulatorne kulture, ki danes marsikdaj ne skrbi le za kakovost proizvodnje (standardi proizvodov) in prometa, ampak čedalje bolj tudi za prenekatera druga vprašanja, kot so npr.: omejevanje onesnaževanja, uravnavanje hrupa, varnostna določila, kakovost okolja, neustrezni izdelki itd. S tem v zvezi pa nastajajo tako pravne kot gospodarske definicije kriminalitete in s tem **gospodarsko kazensko pravo. Z njim pa se kaže potreba po reševanju krivde in odgovornosti zlasti gospodarskih podjetij** ter zahteve po njihovem zastraševanju, ki naj poleg morebitnih civilnih in drugih sankcij uvajajo določen red tudi na področju, ki se dokaj večje izogiba "discipliniranju" in ki ga vsaka družba uvaja za konformiranje posameznika. Discipliniranje podjetništva ima tako retributivni kot utilitaristični pomen. Toliko bolj, kolikor bolj prihaja do kriminalizacije širokega polja poslovnih odločitev in kolikor bolj se želi ovirati gospodarska poslovnost v skrbi za njeno ustreznost oz. pravilnost. Hkrati pa se s tovrstnim "nadzorovanjem", poleg nove zakonodaje, nenehno uvajajo tudi novi mehanizmi, predpisi za varnost proizvodov, skrb za pravilno delovanje tržišča in še kaj.

Vloga kaznovalnega prava za regulacijo družbenega življenja torej ne zaostaja tudi na področju gospodarjenja in poslovnosti, čeprav ustvarja nove dileme in vprašanja, kako daleč je smiselno nanju vplivati z zastraševanjem in kaznovanjem in kaj doseči z "despotizmom zakonitosti"³ v dejavnostih, ki jih je pogosto težko usmerjati s pravom. Poleg tega pa nastajata še **vprašanja, kakšne kazni sploh določiti in kakšne vloge naj imajo moralne družbene vrednote** v vsem tistem, kar človeštvo kjerkoli po svetu počenja v okviru ekonomike in sploh tistih dejavnosti, ki pomenijo proizvodnjo, transport in porazdelitev dobrin.

S tem v zvezi pa prihaja do vpeljevanja kazenske odgovornosti ne le za fizične ampak tudi za pravne osebe, torej gre za nekakšno kumulativno odgovornost ali dihotomijo kazenske odgovornosti, pri čemer se tudi "krivda" pravnih oseb subjektivizira in se mehanično določajo kazniva dejanja, storilci in zakonske norme, za katere je odgovorna pravna oseba. Pravna oseba je tako odgovorna za kazniva dejanja bodisi sama, bodisi skupaj z odgovorno osebo, kolikor ni ta oseba povsem sama odgovorna za dejanja, ki ji jih očitajo. Regulacija odgovornosti pravnih oseb gotovo izhaja iz določenih **kriminalnopolitičnih izhodišč, po katerih je mogoče sklepati na bojazen za "red"** na določenih gospodarskih in finančnih področjih in željo po doslednejšem prilagajanju

³ Levi, M.: Regulating Fraud. s. 120.

gospodarjenja in poslovnosti tistim potrebam, ki so za določeno državo na posameznih področjih ključne. S tem pa se tudi v gospodarjenje in poslovnost vpeljuje represija na podoben način, ki je v rabi zoper neposlušne oz. odklonske posameznike, ki se jih želi z zastraševanjem in kaznovanjem vračati v komformizem, le da je "pravna oseba" čisto nekaj drugega kot "posameznik" oz. človek z vsem tistim, kar je zanj značilno tudi v kazenskopravnem pomenu in z vsem tistim, kar vemo o njem kot živem bitju. Pravna oseba pa to ni in je zato "konstrukt", ki mu z vpeljevanjem "kazenske odgovornosti" dajemo nek poseben kriminalnopolitični pomen in ga obravnavamo kot devianta.

Pri nas uvaja Kazenski zakonik s svojim 33. členom kaznivost pravnih oseb za kazniva dejanja, ko pravi da: "zakon določa odgovornost pravne osebe za kaznivo dejanje, ki ga je storilec izvršil v imenu, na račun ali v korist pravne osebe" (podčrtal J.P.). Poseben zakon⁴ pa naj določi tudi kazni, opozorilne sankcije in varnostne ukrepe ter pravne posledice obsodbe za pravne osebe in prav tako tudi kazniva dejanja, za katera lahko pravna oseba odgovarja, ter posebna določila o kazenskem postopku zoper pravne osebe. Pravna oseba je kazensko odgovorna, če storjeno kaznivo dejanje pomeni izvršitev protipravnega sklepa, naloga, ali odobritev njenih vodstvenih ali nadzornih organov, ali če so le-ti vplivali na storilca ali mu omogočili, da je storil kaznivo dejanje. Kaznivost je podana tudi, kadar gre za razpolaganje s protipravno pridobljeno premoženjsko koristjo ali za uporabljanje predmetov, nastalih s kaznivim dejanjem, in če so vodstveni ali nadzorni organi opustili dolžno nadzorstvo nad zakonitostjo ravnanja njim podrejenih delavcev (4. člen predloga zakona).

Doslej je bila pri nas odgovornost pravnih oseb urejena za gospodarske prestopke in prekrške. Z zamislijo v novi zakonodaji pa se prvič uvaja kazenska odgovornost, ki je tudi po svetu nekaj izjemnega, čeprav jo poznajo v drugačnih oblikah (npr. v ZDA z RICO zakonodajo). Zato nastaja nešteto novih vprašanj in dilem, ki jim bo veljajo prisluhniti z različnih gledišč, ne nazadnje tudi kriminoloških. Kajti po predlogu zakona bi imeli na Slovenskem 65 kaznivih dejanj t.i. podjetniške kriminalitete (corporate crime), med njimi kar 22 kaznivih dejanj iz poglavja zoper gospodarstvo in 13 kaznivih dejanj zoper okolje, prostor in naravne dobrine. Ali s tem morebiti tudi pri nas prihaja do poudarjenega družbenega pristanka za kaznovanje močnih, elit, podjetništva, bogatih?

⁴ Predlog zakona o odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja, Poročevalec, št. 48/95, s. 23-32.

2. Etiologija podjetniškega kriminala

Kolikor se je mogoče strinjati, da kaznovanje za krivdo in odgovornost pravnih oseb predstavlja podjetniški oziroma korporacijski kriminal, potem je eno **izmed osrednjih vprašanj - vzročnost zanj**. S tem v zvezi gotovo prihaja tudi do vprašanja, kje iskati razločke med tovrstnim kriminalom in kriminaliteto belega ovratnika. Že E. Sutherland je v svoji knjigi *White-Collar Crime*, ki je izšla leta 1939, gradivo zanj pa je zbiral že od leta 1929, načel oboje hkrati. S preučevanjem 70 velikih podjetij v ZDA je obravnaval tako vlogo pravnih kot fizičnih oseb in njihovo udeležbo v kriminalu ter posamezne prispevke pri strokovnih odločitvah, vključno z žrtvami korporacijske kriminalitete. Če kdo, potem je bil prav on tisti, ki je prvi načel odgovornost podjetij za škodo, ki jo ustvarjajo s svojim poslovanjem, in kriminolog Hermann Mannheim je upravičeno menil, da bi Sutherland moral prejeti Nobelovo nagrado, če bi jo delili za kriminologijo. Kajti Sutherland ni načel samo problematike kriminala korporacij, marveč tudi problem enakosti ljudi pred zakonom in vprašanje ustreznosti delovanja kazenskega pravosodja pri ravnanju s spoštljivimi oz. elitami ter pregonljivosti višjih socialnih slojev.

Četudi so spremenljivke za nastajanje podjetniške kriminalitete še tako različne, predvsem pa socio-ekonomske, psihološke, kulturne in še kakšne druge, je **motiv za tovrstno kriminaliteto iskati predvsem v dobičkanosti**. Z dobičkanostjo - kolikor seveda izrazimo še različne druge individualne psihološke posebnosti posameznika - je mogoče razložiti večino podjetniškega kriminala. Ne glede na to, kako so dobički motivirani v družbenoekonomski strukturi podjetništva v "kapitalizmu, ki je sam po sebi kriminogen"⁵. Gotovo gre pri tem za tekmovalne interese, amoralne kalkulacije in v asimetrični družbi nujno prihaja tudi do konfliktnih zahtev in različnosti morale, ki pogojujejo ne le individualiziran, marveč tudi skupinski oz. podjetniški kriminal. Le-tega pretežno uravnava iskanje priložnosti za dobiček, skrb za obdržanje na trzišču, pohlep in brezobzirno tekmovanje. **Ekspanzivnost kapitalizma nosi s seboj tudi svojo lastno dezorganizacijo** toliko bolj, kolikor se v njem dogajajo političnosocialne in ekonomske spremembe, ki smo jim neposredne priče tudi pri nas prav v tem času, ko smo pod vplivi različnih političnih in gospodarskih dogodkov, ki uvajajo njim primerno poslovno moralo in ko gre za državne intervencije, ki s potrebnimi regulacijami čestokrat generirajo prav tisti kriminal, ki ga nameravajo preganjati oz. onemogočiti.

⁵ Nelken, D., prav tam s. 371.

Mednarodno podjetništvo in transnacionalna ekonomija, družbenoekonomske priložnosti za kriminal, tranzicija s svojo razkrojenostjo in vsem, kar se sploh dogaja okrog nas, je naravnano na iskanje šibkih žrtev, saj je že od nekdaj znano, da je **moč storilcev kaznivih dejanj v nesposobnosti njihovih žrtev**. Ker pa gre pri večini podjetniškega kriminala, ki se dogaja med podjetji samimi, med podjetji in državo in med podjetji ter ljudmi še za terciarno viktimizacijo in za izrabljanje priložnosti največkrat še na makro ravneh, v polju sive ekonomije in v razmerah, ko tudi "an open door makes a thief of holy man"⁶, potem je pričakovati tudi razraščanje podjetniškega kriminala in deviantnost gospodarskofinančnih korporacij in gospodarske kriminalitete nasploh.

Hitre družbenoekonomske spremembe, ki prinašajo ne le nove politične, ampak tudi gospodarske zahteve, z novo zakonitostjo **ustvarjajo tudi nov kriminal in "proizvajajo" nove storilce** med novimi elitami, povzpelniki, birokrati in oblastniki. Zato tudi pri nas ne gre brez nastajanja novih kapitalistov, ugotavljamo tudi nove oblike izigravanja podjetništva, različne možnosti sive ekonomije, nove strukturne priložnosti za kriminal, "odlivanje" družbenega kapitala v tujino, nezakonite porazdelitve družbene lastnine itd., hkrati pa siromašenje velikega dela prebivalstva in naraščanje brezposebnosti oz. pavperizacijo posameznih socialnih slojev in obrobni skupin.

Z družbenimi spremembami pa prehajamo tudi v ureditev, v kateri velja gledati podjetniški in poslovni kriminal "kot neizogiben privesek kapitalizma"⁷. In Merton sodi, da so podjetja vedno "kriminogena, če jih blokirajo legalna sredstva, ki jih morajo nadomestiti z nezakonitimi, tako da vzdržujejo ali povečujejo dobičkanost"⁸. Zato **z novo zakonodajo o odgovornosti pravnih oseb lahko pričakujemo porast "korporacijskega" kriminala**, ki ga kot takega uvažamo tudi v kriminologijo, toda dosti bolj dosledno kot prej v okviru gospodarske in morda še naše začetniško organizirane kriminalitete. Nove regulacije te vrste, ki sicer skušajo omejevati priložnosti, povzročene z družbenimi spremembami pa tudi z določeno stopnjo pohlepnosti, vedno privlačijo tudi kriminal. Oboje pa kaže, na krizo zaupanja v poslovnosti in podjetništvu. Zato se bomo morali, kot je spoznal že Sutherland, čedalje bolj zanimati za štiri skupine spremenljivk - starost podjetij, njihov obseg, položaj v gospodarski strukturi in osebne značilnosti odgovornih ljudi v njih⁹. Kajti vsako pod-

jetje ima kako šibko točko, kjer se lahko zgodi kaznivo dejanje¹⁰.

3. Načini storitve

Načine in oblike odklonskega oz. nesprejemljivega ravnanja pravnih oseb ali bolje - podjetniškega kriminala, so predvsem odvisne od interesov, ki jih velja iskati zlasti na gospodarskoposlovnem področju in se torej vedno relativizirajo s položajem določene pravne osebe na tržišču oz. v panogi, v katero se vključuje s svojo namenskostjo.

Zato se v okviru tovrstnega delovanja pojavljajo: industrijsko vohunstvo, zavajajoče oglašanje, proizvodnja nezdravih izdelkov ali izdelkov, ki ne ustrezajo predpisanim standardom oz. prodaja nekakovostnega blaga, skupinska korupcija, različne finančne transakcije, onesnaževanje okolja in sploh degradacija naravnega okolja, črna in siva ekonomija, goljufije s čeki, kreditnimi karticami, poneverbe, poslovanje ali pridobivanje denarja in dobrin pod lažnimi pretvezami, različne špekulacije, infiltracija v druge organizacije in v politiko ter oblast, izogibanje plačevanju davščin oz. utajevanje davkov, goljufanje odjemalcev oz. kupcev ali investitorjev, različne bančne goljufije, različne oblike izsiljevanja, dajanje podkupnine in "mazanje", pri nas npr. ustanavljanje "by pass podjetij"¹¹ z različnimi koristoljubnimi, predvsem pa zasebniki nameni, "kriminalni" stečaji itd.

V okviru dejavnosti podjetniškega oz. korporacijskega kriminalnega oz. neustreznega delovanja nenehno nastajajo nove zamotane sheme in metode okoriščanja in pridobivanja prednosti, pri katerih zlasti pridejo v poštev možnosti in priložnosti premeščanja svojih ravnanj k manj reguliranemu podjetniškemu delovanju ali k novim načinom izkoriščanja ugodnih priložnosti, vključno s profesionalizacijo sumljivega poslovanja. V to se vključujejo: računovodje, pravniki, ekonomisti in različni strokovnjaki, ki pomagajo, svetujejo, navdihujejo in sploh izvajajo ustrezne akcije, s katerimi se okorišča sodobno podjetništvo.

Zahtevnost kupcev oz. naročnikov venomer izvaja pritisk na katerokoli poslovnost, ki mora nato v boju za dobiček ali vsaj rentabilnost uporabljati poleg zakonitih možnosti tudi nezakonita sredstva. Zato so načini kršitev vedno v določeni zvezi z vlogo in na-

⁹ Sutherland, E.: White-Collar Crime, s. 259

¹⁰ Magnuson, s. 98.

¹¹ "V Celovcu so vsak dan ustanavljali po trideset celo petdeset novih podjetij in nadaljevali projekte, ki so bili dejansko last slovenskih podjetij, kjer so delali prej ...". Intervju: dr. Božo Dimnik: Vloga muharjenja v visoki družbi, Delo, sobotna priloga.

⁶ van Dijk, v Crime and Economy, 11 kriminološki kolokvij 1993, s. 135

⁷ Nelken, D., prav tam s. 371.

⁸ Nelken, D., prav tam s. 371.

menom posamezne "pravne osebe" na področju, v katerem deluje in je zaradi tega **marsikateri kriminal podjetij** v določenem smislu **varčevalni kriminal** in ki izhaja iz zahtevnosti trga do posameznega podjetja.

Zato je razvoj tipologij "kršitev" vedno določen odraz stanja, v katerem je gospodarskoposlovni subjekt v posameznem trenutku pridobivanja dobička in ko se mora obdržati med tekmeci ali biti celo boljši od njih. Kajti če kje, potem gre predvsem tu za "Bellum omnium contra omnes" ali za "boj vseh zoper vse". In če je tako, potem pri tem ni dosti usmiljenja. In zato se prav tu prav tako kaže socialni darvinizem, po katerem preživijo najboljši oz. najbolj odporni in tudi najbolj iznajdljivi, brezobzirni, neusmiljeni kolikor ne povsem nemoralni. Brezobzirnost pa se zlasti kaže v dopuščanju različnih dejavnosti, ki ustvarjajo škodo zdravju (Černobil) s poškodbami in zastrupitvami (Bhopal)¹², ki omogočajo nevarnosti različnih vrst in povzročajo nesreče (tudi pri delu), tja do kršitev pravic delavcev, ki jih novonastajajoče podjetništvo pri nas masovno krši, tako da naše delavstvo postaja čedalje bolj nezavarovano pred podjetniško in oblastniško elito. Zato podjetništvo kljub nenasilniškemu poseganju v življenje ljudi z marsikatero svojo obliko delovanja ustvarja "high - drama offences"¹³, ki ponekod po svetu dobivajo prednost pri obravnavanju in zatiranju gospodarskega kriminala v najširšem smislu.

Toda **večina ekonomskokriminalnih tehnik ostaja skrita oz. prikrita** ne le očem javnosti, ampak tudi pristojnim državnim organom, ker se dogaja v gospodarsko poslovnem podzemlju, kamor je težko prodreti s konvencionalnimi preiskovalnimi sredstvi. Uradna registrirana podjetniška kriminaliteta tudi kriminologiji ne dopušča, da bi se ne le pravočasno, ampak tudi ustrezno seznanjala s problematiko podjetniškega kriminala, ki je zato v marsičem, po trditvi Al Caponeja, do danes ostal "legitimno sleparstvo"¹⁴.

Podjetništvo že od nekdaj ustvarja sleparske organizacije predvsem iz treh razlogov: zaradi prikrivanja transakcij in doseganja večjega dobička, zaradi prelaganja odgovornosti in izigravanja predpisov in zaradi izogibanja slabemu slovesu v primerih, da se odkrije njegova nepoštenost¹⁵.

Ni odveč posebej poudariti, da **ima podjetništvo** po svetu **pomembno družbeno**, politično, kulturno in celo pravno **moč vplivati na oblast in javnost** in možnost prilagajati ju za svoje namene, na kate-

rihkoli področjih, ki lahko ogrožajo njegovo delovanje. Ne nazadnje so mu **na voljo celo zakoniti lobiji**, za katere tudi pri nas pripravljamo ustrezno zakonodajo.

4. Podjetniški kriminal - storilci so vendarle ljudje

Od posameznih zakonodaj po svetu je odvisno, koliko so poleg storilcev posameznikov odgovorna za krivdo tudi podjetja in koliko podjetja oz. pravne osebe same odgovarjajo za dejanja, do katerih je kakorkoli prišlo na njihovo pobudo. Toda **glavni akterji so vendarle ljudje**, brez njih so "pravne osebe" nič, so le naslov na podlagi določene regulacije podjetništva v celoti in v kakršnihkoli oblikah - tja do "multinacionalk".

Zato ni čudno, da se kriminologija pretežno ukvarja z ljudmi in ne s "pravnimi osebami", pod katerih naslovi delajo ljudje. Vendar se "kazenska odgovornost" nalaga tudi "pravnim osebam", predvsem zaradi prav določenih kriminalnopolitičnih in kaznovanih razlogov, varstva poštenosti in morale gospodarskoposlovnega sveta. Kajti v sodobni ekonomiji prihaja do dogodkov, procesov in tokov, ki potrjujejo, da **ne morale v poslovnem svetu ni mogoče obvladovati samo z odgovornostjo posameznika**, ampak da je treba čedalje bolj začeti zatirati kriminalne tendence tam, kjer se nezakonita korist "proizvaja". Zato je normalno nezakonito pridobljeno korist zapleniti tam, kjer je pridobljena. To pa ni več posameznik, kajti v podjetniškem kriminalu so dejanja storjena za skupinsko korist in ne za posameznikovo, četudi je ta skupna. S tem pa se **morajo spreminjati pogledi na to problematiko**, ki je čedalje bolj težavna in zamotana - tudi kazensko-pravno.

Korporacijski (podjetniški) kriminal je torej prepovedano delovanje v korist podjetij, storilci pa so njegovi najpomembnejši odgovorni ljudje. Pri tem ne gre le za **diagnozo** podjetij, ampak tudi za **oceno ljudi in njihovega gospodarskoposlovnega delovanja**, ki prekoračuje dopustnost. Ti ljudje pa imajo pogosto moč - tako družbeno kot komercialno in politično. Pogosto so tudi bogati, zaradi česar je tudi podjetniški kriminal - elitni kriminal, toda kriminal, ki sproža krizo zaupanja in ker gre za ljudi, večinoma na visokih položajih v gospodarskoposlovnem življenju, se od njih pričakuje celo doslednejša odgovornost za krivdo, še posebej, ker gre hkrati večinoma tudi za inteligenčne, uspešne, sposobne in obenem spoštovane ljudi. Ker pa vsako delovanje v sodobnem svetu terja določeno moralo, gre pri njih z neustreznim ravnanjem - za **erozijo morale in njeno upadanje**. To pa postaja čedalje bolj nevarno tudi za ekonomiko, zlasti

¹² Komat, A.: Pesticidi v Sloveniji in po svetu. Delo, sobotna priloga, 24.2.1996, s. 32.

¹³ Levi, M.: Regulating Fraud ..., s. 142

¹⁴ Bosworth - Davies / Saltmarsh, v Reuvid: Economic Crime, s. 5.

¹⁵ Sutherland, s. 324.

v razmerjih z drugimi, ki od gospodarskega poslovanja pričakujejo ne le uspešnost, ampak predvsem tudi poštenost in odgovornost.

Toda podjetništva (to zlasti čutimo v temle obdobju tudi pri nas) se lotevajo ne le močni, ampak tudi iznajdljivi, brezobzirni in prodorni. Redka pregonljivost njihovega kriminalnega delovanja ustvarja videz nedosegljivosti, netransparentnosti, visoke stopnje imunosti pred razkrivanjem mahinacij, povzroča individualizirano vrednotenje njihovega delovanja in nasploh različnost pogledov na "gornji svet", ki mu uspeva bogatenje (čisto drugače od tistih, ki ne sodijo vanj), kljub poklicnim standardom, po katerih bi se morali ravnati¹⁶. Zato v okviru podjetniške subkulture nastajajo različni tipi storilcev in v diagnozi podjetniškega kriminala potrebe po raziskovanju osebnih značilnosti vodilnih v organizacijah in njihove odgovornosti za vrednotenje podjetniških ciljev, metod za njihovo doseganje, motiviranost in doemanje posledic.

Sploh pa bi se veljalo pri ugotavljanju pravkar navedenih okoliščin vedno vprašati, kako, s čim in zakaj podjetja sama ustvarjajo priložnosti ali možnosti za kriminal, kakšni sta podjetniška etika in morala, kdo odloča o etičnosti, kakšno je etično vzdušje v podjetjih in kakšen je sploh podjetniški etični algoritem.

Zato se v "podjetniškem upravljanju" sprašujejo: zaradi česa prihaja do spektakularnega gospodarskega kriminala, kako naj se vodi in nadzoruje podjetje, da ne bi prihajalo do prenekaterih slabosti, ki omogočajo tako individualno kot podjetniško kriminaliteto, kakšne so poti od kriminala ljudi do kriminalitete podjetij in kako porazdeliti odgovornost med direktorje, izvajalce, podrejene, delničarje, lastnike in druge. Gre torej za poskus moralne polarizacije že vnaprej in njeno možnost za preprečevanje gospodarskoposlovnih neprijetnosti, pred katerimi se mora varovati vsako sodobno in pošteno podjetništvo. V tem sklopu gre pomemben poudarek tako tehnološki kot organizacijski urejenosti "pravnih oseb" in pravočasnemu dojetanju "nevarnega stanja", ki v njih nastaja - seveda najprej v razmerjih med ljudmi in nato v razmerjih ljudi do stvari - predmetov njihovega poslovanja. Ta problematika pa v prevenciji podjetniškega kriminala večinoma ostaja zanemarjena, kolikor sploh ni prikrita - ne nazadnje tudi kot poslovna skrivnost.

¹⁶ Glej naslova: Direktorji med kriminalci, Večer, 13.3.1996; Med 4.500 osumljenci je bilo največ direktorjev, Delo, 13.3.1996 itd.

5. Kriminološke teorije, ki pojasnjujejo podjetniško kriminaliteto

Kriminologija je v svoji zgodovini ustvarjala predvsem teorije za posameznega storilca, kolikor se seveda sociološke usmeritve niso ukvarjale z globalnimi vplivi na človekovo deviantnost, toda tudi to je bilo predvsem naravnano na osebnost in morda kvečjemu še na skupinskost - pa še to zelo poredko. S podjetniško kriminaliteto ali "odgovornostjo pravnih oseb za kazniva dejanja" pa se gotovo usmerja **pozornost od človeka k njegovi organizaciji in njeni krivdi in odgovornosti za tisto, kar počenja in ni v skladu s pravom**. Ni čudno, da se je spor okoli tega pričel s teorijo kriminalitete belega ovratnika, ko so predvsem pravniki očitali njenemu avtorju, da posega na področje, ki je v domeni prava in ne sociološkega teoretiziranja o tem, kaj je prav in kaj ni več prav, in mu dokazovali, da je samo "pravo" tisto, ki določa, kaj je mogoče uvrstiti med kriminal in ne tisto znanje, ki proučuje kaj je amoralno neetično, nekoristno ali sploh nezaželeno in nesprejemljivo. Toda čas je le prinesel, da so polagoma uvrstili izhodišča o kriminalu elit, višjih slojev, spoštljivih in nedosegljivih v "mainstream" kriminologijo in počasi, toda ne vsi, pozabili na ugovore, ki so se opirali predvsem na kazensko zakonodajo.

S kazenskopravno regulacijo odgovornosti "pravnih oseb" za kazniva dejanja pa se odpirajo nove razsežnosti kriminološkega obravnavanja krivde in odgovornosti za ravnanje podjetij, korporacij, multinacionalk itd., za vse, kar počenja, a ni v skladu s pravom - tehnološko ali kako drugače. S tem pa prihaja do uporabe standardnih teorij o kriminalni vzročnosti za pojave, ki niso konvencionalni in le redkeje prihaja do reformiranja kriminoloških teorij ali do ustvarjanja oz. oblikovanja povsem novih, ki bi ustrezale stanju, kakršno nastaja s preusmeritvijo pozornosti od ljudi k njihovim organizacijam. Kajti dojetanje kriminalne vzročnosti korporacij je podvrženo tradicionalizmu, ki se jim je težko odreči, končno tudi zaradi tega, ker se kazenski odgovornosti "pravnih oseb" spet najbolj upirajo pravniki zaradi razlogov, ki jim iz preteklosti najustreznejše pomagajo razumeti pomen krivde in odgovornosti s postulati, do katerih je človeštvo prišlo skozi svojo zgodovino.

Toda teorija modernizacije in teorija civilizacijskega procesa, vključno s pogledi na kriminalno kontrolo v povezavi z ekonomijo, gotovo vnašajo nove možnosti dopolnjevanja, kolikor ne **reinterpretacije in rekonceptualizacije korporacijskega kriminala**, ki ustvarja večjo škodo in v večjih razmerah kot katerikoli individualizirani kriminal, četudi ko-

ristoljubniškega in nasilniškega tipa.

Ker pa se je najlažje opirati na utečeno, uporabljajo pri pojasnjevanju vzročnosti podjetniškega kriminala najpogosteje: teorijo priložnosti (z ustreznim pojmovanjem motivacijskih vplivov), teorijo pritiska, teorijo nevtralizacije, teorijo različnega združevanja, kontrolno teorijo, teorijo kontrakulture in subkulture in morda še teorijo družbene dezorganizacije in še kakšno drugo teorijo, tja do anomalije in teorije nagnenja k dogodkom (propensity - event theory) Gottfredsona in Hirschi-ja (ki izhaja iz različnosti posameznikove samokontrole)¹⁷. **Prenekateri od njih zelo pomankljivo, deloma in odvisno od tega, za kaj sploh gre, omogočajo pojmovanje kriminala močnih, gornjega sveta in elitništva.** Doslej sta se le feministična smer v kriminologiji (upravičeno ali neupravičeno in odvisno od dojemanja vloge žensk v družbi) in morda še radikalna kriminologija zavzemali za rekonceptualizacijo vzročnostih teorij, ki naj bi izhajale pretežno iz maskulinističnošovinističnih pogledov dojemanja odklonskih pojavov. Zato menijo, da bi bilo treba več pozornosti nameniti spolu in statusnim pozicijam in iz teh razlogov drugače dojemati kriminalni svet v prenekaterih pogledih. Tudi deviantnost korporacij vabi k razmišljanju o primernosti instrumentarija za pojasnjevanje vedenja ljudi, še toliko bolj, kolikor gre za ravnanje organizacij, ki jim ni mogoče pripisati lastnosti ljudi. Etiološke teorije o storilcu gospodarske kriminalitete in kriminalitete belega ovratnika so namreč dosti bolj ne le izdelane, poglobljene, ampak tudi diferencirane in "psihologizirane", kolikor sploh ne gre za integrativno teorijo z njenimi tremi verzijami (sintetično, kulturo tekmovalnosti in teorijo integrativnega sramotenja) (Poveda s. 98 - 102).

Pravna oseba kot storilec je zato nujno problematična, če zanjo uporabimo isto znanje s teorijami vred, ki so nastale in so prirejene izključno za razumevanje človekovega vedenja in še to iz preteklosti, medtem ko je sedanost že docela drugačna in še več bo sprememb in vplivov na kriminalni prihodnosti. Zato ni odveč vprašanje, koliko je mogoče s tradicionalistično in "mainstream" kriminologijo pojasnjevati kriminal "pravnih oseb" in ali je to sploh potrebno, ker so "storilci" vendarle ljudje v njih in jim organizacija pravne osebe oz. firma daje predvsem okvir za delovanje - zakonito ali nezakonito.

Ob tem se samo od sebe zastavlja vprašanje, kakšna naj bo pri tem vloga kriminologije, predvsem v pojmovanju "folklore kapitalizma"¹⁸, koliko naj se reformirajo kriminološke teorije in zakaj, koliko naj se

poleg drugih disciplin zlasti upoštevajo še organizacijske in ekonomske znanosti, koliko naj bi pri tem ugotavljali razmerja med kriminaliteto in gospodarskosocialnim položajem "pravnih oseb", kako naj bi pojasnjevali pomen višjih družbenih statusov v etiologiji kriminalitete korporacij in ne nazadnje, **zakaj naj bi sploh kriminalizirali korporacijsko vedenje, kar ni samo kriminalnopolitično**, ampak predvsem družbenogospodarsko vprašanje in problem pogledov dominantne politike na družbenogospodarske razmere v prav določeni državi in na gospodarski kriminal še posebej - toliko bolj, ker je ogrožena gospodarskoposlovna morala in družbena ureditev. Ker smo v "tranziciji", je pripravljane zakonodaje o kazenski odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja toliko bolj zamotano vprašanje, ki ga mora obravnavati tudi kriminologija na Slovenskem.

6. Možna kriminalna prevencija

Kriminalno prevencijo velja razumeti kot proaktivno delovanje. Torej kot tako delovanje, ki ne čaka na zahteve po storitvah katerihkoli nadzorstvenih mehanizmov za obravnavanje deviantnosti. Hkrati pa je dejavnost "ante delictum" in poseganje v določene razmere in stanja, v katerih se šele pričakuje nezaželeno delovanje. Zato je hkrati tudi **napovedovanje nečesa, kar naj bi se šele zgodilo**, če ne bi vmes posegli z določenimi preprečevalnimi ukrepi. Prav zato je preprečevanje kriminala v bistvu delovanje, ki zožuje možnosti za nastajanje kaznivih dejanj ali pa dejavnost, ki od nadzorovanih priložnosti premešča kriminal drugam - torej na nenadzorovana področja ali območja ali priložnosti ovira z utrjevanjem ciljev. Danes prihaja po svetu do tega, da se **čedalje več preprečevalnih dejavnosti "privatizira"** in prenaša (z različnimi možnostmi in sredstvi) v zasebno kriminalno prevencijo - tudi v obliki zasebnega varstva in kot prodaja storitev na "varnostnem tržišču".

Za naše razmere je to toliko bolj pomembno, kolikor bolj bo **zasebna lastnina prevladovala v slovenskem podjetništvu**, kolikor bolj bo zasebnitvo razpršeno v različnih oblikah lastništva nad produkcijskimi sredstvi in proizvodnimi odnosi in kolikor bolj bo šlo za drugačne oblike proizvodnje, prometa in porazdelitve dobrin od dosedanjih. Kajti temu bodo morale slediti tudi ustrezne oblike tako javnega oziroma uradnega kot zasebnega nadziranja kriminala priložnosti v podjetništvu in temu bodo sledile spremembe v kriminalni politiki preprečevanja nevarnosti. Ker pa se to dogaja v različnih razmerjih (do države, med podjetji in do kupcev), je kriminalna prevencija gotovo določena z vlogami do možnih oškodovancev, četudi so regulacije povsod dokaj

¹⁷ Green, G.: v The Annals ..., s. 104.

¹⁸ Sutherland, s. 256.

enotne in varujejo predvsem moralnost in etičnost poslovanja podjetništva. Kajti vsaka država mora skrbeti tudi za pravilnost gospodarskega delovanja in si prizadevati za zaupanje v lasten gospodarski sistem in onemogočati podjetniški kriminal.

Ker pa država večinoma ne more posegati v pred-deliktne stanja v gospodarskih, delovnih in drugih organizacijah in sploh "pravnih oseb", je težišče preprečevalnega delovanja predvsem v podjetništvu samem. Država v tem pogledu lahko vpliva le na primarno preprečevanje in to najbolj s tem, da kriminalizira čim manj "podjetniškega" vedenja in dopušča "gospodarjenju" čim več svobode in samostojnosti. Lahko sicer izvaja različne pedagoške, organizacijske in druge, predvsem propagandnokulturne dejavnosti (kolikor odmislimo represijo) za ustvarjanje poštenosti, toda tisto, kar je ključnega pomena za tovrstno kriminalno preprečevanje, je v podjetništvu in predvsem v ljudeh, ki zanj opravljajo vodilne vloge.

Zato je za preprečevanje in zatiranje podjetniškega kriminala povsod **najbolj zaželen transparentnost delovanja** zlasti gospodarskega in finančnega sistema. Gospodarjenje in poslovanje "pravnih oseb" naj bi omogočalo stalno pregledovanje in nadzorovanje svoje dejavnosti, vključno z izobraževanjem, usposabljanjem, prepričevanjem in organizacijo ustreznih komunikacij. Zatiranje podjetniškega kriminala zahteva primerno organizacijsko kulturo na vseh ravneh, od zgoraj navzdol, čeravno so gornje plasti v korporacijskih mehanizmih povsod najmanj nadzorovane, ker se temu pretežno izogibajo. Toda poslovne odločitve ne bi smele prekoračevati dopustnega, čeprav je vsak dogodek relativiziran z okoliščinami, ki lahko napeljujejo na storitev nedopustne posledice, tako za posameznike kot za "pravno osebo". V podjetniškem kriminalu je vedno veliko heterogenega ravnanja, ki je dokaj odvisno od morebitnega poslovnega tveganja, zmogljivosti nadzorstva, dojemanja poslovne etike in morale in še marsičesa, kar vpliva na razkritje nedopustnega in ne dovoljuje vpogleda. Gospodarjenje marsikdaj privlači kriminal že zato, ker se je treba gibati na robu dovoljenega in ker omogoča široko polje delovanja in ne nazadnje tudi poraja različne oblike združevanja, možnega opravičevanja, nujnega iskanja priložnosti, izogibanja pritiskom itd., tja do motiviranosti za ustvarjanje dobička - kar je najbolj pomembno.

Dobiček je torej **ključno gibal kapitalizma**, čemur je podrejeno vse, kar sploh počenjajo v gospodarskem poslovanju in tega ni mogoče spremeniti. Gre le za to, kako ga zakonito dosežati. In prav v tem tiči ves problem podjetniške oziroma korporacijske kriminalitete, ki se preveč razvija po načelu "dopustno je vse, kar je koristno." Koristnost pa je včasih zelo

težko doseči z zakonitimi sredstvi. In četudi naj bi sankcije imele preprečevalno vlogo, je to predvsem iluzija, ki se potrjuje z razmeroma nizko stopnjo procesiranega korporacijskega kriminala in storilcev iz podjetij, ki so hkrati med najbolj privilegiranimi.

Težišče kriminalne preprečevanja v podjetništvu je torej v njegovi **internalizaciji oz. samonadzorovanju in varnostni samoregulaciji**. Danes naletimo že na izdelane programe ne le o tem, kako preprečevati kriminal v podjetništvu, ampak tudi kako se varovati pred "agresivnostjo" državnih organov, predvsem pa kazenskega pravosodja in kako optimalizirati izid v morebitnem preiskovalnem postopku¹⁹.

7. Legalizacija novih oblik kriminalitete?

Gospodarskoposlovni kriminal, kamor z različnimi oblikami sodi tudi podjetniška ali korporacijska kriminaliteta, je **arena za različne ideološke konflikte** in podobno kot "človekove pravice" dobiva svoj pomen prav v političnosti. S svojo možno pravno urejenostjo pa se pogosto kaže, da zaradi zapletenosti iz različnih, čisto nasprotujočih si pogledov nanjo, neredko izhaja iz "lex imperfecta", toliko bolj, kolikor je kriminalna politika za ravnanje s "pravnimi osebami" nedorečena in kolikor služi za reševanje spolitizirane problematike ali za utrjevanje družbene discipline in "obvladovanje določenih odklonskih ravnanj s področja gospodarskega in finančnega poslovanja"²⁰, ali pa če se kaznovalno pravo preveč prilagaja tovrstnim družbenim potrebam.

Toda nevarnost skupinskega gospodarskega kriminala, pred katerim zakonito podjetništvo ni nikoli imuno, vendarle narekuje ustrezno zatiranje podjetniške nepoštenosti s primernimi regulacijami. Prav pri podjetništvu se lahko najbolj zaostrejuje pravo, politika nadziranja, ekonomski interesi, in se pošteno gospodarjenje kaže kot politično pomembna zadeva. Toda ta vprašanja pogosto rešujejo povsem nesistemske in čestokrat odvisno od različnih političnih silnic, kolikor ne brez prave politične volje. Poleg tega pa prihaja še do docela **neproduktivnih učinkov rabe norm tako kazenskega materialnega kot formalnega prava**. To pa ustvarja - tudi pri nas - neugodno javno mnenje z različnimi retributivnimi interesi ter nezaupanje v oblast in v kazensko pravosodje še posebej.

Spektakularne kriminalne zadeve s tega področja z ogromno škodo, ki jo pri nas pogosto rešujemo z javnim dolgom, pa začenjajo narekovati zahteve po globalizaciji kontrole in ne nazadnje po regulaciji

¹⁹ Npr.: Magnuson: The White-Collar Crime. How to protect yourself and your company from prosecution

²⁰ Merc, s. 8.

odgovornosti pravnih oseb tudi za kazniva dejanja, čemur smo priča prav zdajle na Slovenskem. Današnji poslovni svet se trudi doseči ne le "obveščeno podjetje" (intelligent corporation), ampak predvsem odgovorno podjetje (responsible corporation), vendar vse kaže, da nobena družba pri tem ni uspešna, morda tudi zaradi dejstva, da "za velike stvari - pravo nima sredstev"²¹ (De maximis non curat lex).

Gospodarski kriminal, podjetniški pa še toliko bolj, je med najbolj nedosegljivimi oblikami deviantnosti. Največkrat je prikrit in neviden. Kot tak pogosto ustvarja predvsem **nevidne žrtve, prizadete še s terciarno viktimizacijo**, ki največkrat sploh ni prijavljiva. Kolikor prihaja do procesiranja posameznih pojavov in storilcev, pa to na dejanskost (še posebno v naših razmerah razprodaje razvrednotenega družbenega premoženja - tudi tujcem in zaradi najrazličnejših motivov) nima posebnega vpliva, kot da bi šlo za povsem nepomembna vprašanja, za nenaklepno delovanje, za javnosti nedostopne zadeve in sploh za področja, na katerih ni oškodovancev.

Povsem razumljivo je spoznanje, da **kazenskopravna repesija ne more biti najbolj pomembno orožje za omejevanje gospodarske kriminalitete**, zlasti "pravnih oseb". Toda državi ni mogoče odrekat možnosti poseganja v gospodarjenje podjetij, če je to problematično in neustrezno pričakovanjem, ki izhajajo iz načel dobrega, vestnega in poštenega gospodarjenja. Kajti pravo mora skrbeti s svojimi regulacijami ne le za ustrezna razmerja med nosilci pravic, ampak mora tudi varovati možne žrtve. Današnje kazensko pravo

²¹ Levi, M.: *Regulating Fraud ...*, s. 335.

pa bolj varuje storilce kot njihove žrtve in **v tem je videti temeljni anahronizem**, do katerega prihaja ob koncu drugega tisočletja in gotovo zahteva rekonceptualizacijo ustreznih regulacij v obravnavanju deviantnosti.

V kriminologiji zadnjega časa prihaja do pobud, po katerih naj bi se ob navadnem in organiziranem kriminalu čedalje bolj zanimali za korporacijski in predvsem organizacijski kriminal. Hkrati se izražajo tudi potrebe po kriminalizaciji korporacijskega vedenja in rabi učinkovitih sankcij različnih oblik, zlasti z jemanjem nezakonito pridobljenega dobička, upoštevajoč spoznanje, da je "The best way to rob a bank is to own one" (najboljša pot oropati banko je "imeti jo"²²).

Vsaka država se po svoje loteva poskusov vplivati na poštenost podjetništva in urejati neškodljivost njihovega delovanja za družbeno skupnost. V Sloveniji smo v fazi pripravljanja ustrezne zakonodaje, s katero naj bi bili med redkimi, ki v regulacijo te problematike vpletajo kazensko pravo in represijo na ta način. Drugi urejajo to problematiko na različne načine in s posebnimi regulacijami. Pričakovati je različne poglede na odgovornost pravnih oseb za kazniva dejanja, zaradi česar velja resno razmišljati, ali bomo tudi formalnopravno uvedli podjetniški kriminal, ki ga poznamo v kriminologiji v bolj ali manj nasprotujočih si spoznanjih že od Sutherlanda dalje. Ta pa se samo še izpopolnjuje in dobiva nove fenomenološke in etiološke razsežnosti.

Sestavek končan 8. maja 1996

²² Pontell / Calavita: *White-Collar Crime in the savings and loan scandal*, *The Annals ...*, s. 37

Corporate crime

Janez Pečar, L.L.D., Professor of Criminology, Rozmanova 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

The significance of corporate crime in Slovenia is reflected not only by this kind of deviant phenomena itself, but also by attempts to regulate the responsibility of legal persons for criminal offences. The rapid socio-political and economic changes in recent years have given rise to new crime and new offenders connected with it, who do not belong to the lower strata. In the situation of "transition", new, complex forms and methods of profiting from socially-owned property and gaining advantages in order to enrich the individual and unlawfully redistribute existing wealth are constantly emerging. Most methods of operation in economic crime remain concealed and only a few perpetrators are processed before the criminal justice agencies. At the same time, there is an erosion of morality and a decline of honesty in the business world, causing mistrust of power and the rule of law. In the context of the business subculture, there are various types of offender who operate and focus attention on the organizations which exploit them for achieving group aims, i.e. business aims. The more that private property predominates in the Slovene business activity, the more this situation requires incrimination of corporative behaviour. The factors which are most important for the prevention of corporate crime are: transparency of the economic and financial system, internalization of business norms, self-organized protection and security self-regulation. State criminal law repression is not the most appropriate means of control of economic crime and the legal persons involved in it.

Key words: corporate crime, criminal responsibility of legal persons, etiology of corporate crime, offenders, criminological theories, crime prevention

LITERATURA

1. Bayley D.: **Police for the future**. Oxford university press, Oxford 1994, 187 s.
2. **Crime and Economy**. Proceedings. Reforts presented to the 11th Criminological colloquium (1994). Council of Europe, Strasbourg, 165 s.
3. Dvoršek A.: Nova podjetniška zakonodaja ter njen morebitni vpliv na pojavne oblike in preiskovanje gospodarskega kriminala. **Revija Policija**, Ljubljana, 16 (1994) 1-2, 22-30 s.
4. Feltes Th.: New philosophies in policing. **Police Studies**, Cincinnati, 17 (1994) 2, 29-48 s.
5. Ferlinc A.: Nasprotje med strokovnostjo in dokazno vrednostjo podatkov, pridobljenih pri odkrivanju gospodarske kriminalitete. **Pravnik**, Ljubljana, 47 (1992) 6-8, 259-269 s.
6. Fiorentini G., Peltzman S. ed.: **The economics of organized crime**, Cambridge university press, Cambridge 1995, 301 s.
7. Geis G., Jesilow P. ed.: White-Collar Crime v **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Sage, Januar 1993, 8-169 s.
8. Gemmer K.: Polizeiliche Bekämpfung der Wirtschafts-kriminalität, **Kriminalistik**, Heidelberg, 37 (1983) 12, 604-627 s.
9. George B.: Federal and state legislation against organized crime in the United States, v Wise D. ed.: **Criminal Science in a Global Society**, Rothman, Colorado 1994, 235-246 s.
10. Kanduč Z.: Pragmatična razsežnost kaznovanja in družbena pogojenost kriminalnih pojavov. **RKK**, Ljubljana, 47 (1996) 325-339 s.
11. Levi M.: Policing the upper world, v Evans D. et a ed.: **Crime, policing and place**. Routledge, London 1992, 217-232 s.
12. Levi M.: **Regulating Fraud**. Tavistock publication, London 1987, 386 s.
13. Magnuson R.: **The White-Collar crime explosion**. Mc Gasro - Hill, Mineapolis 1992, 212 s.
14. Marlow A.: What policing all about. **Policing**, London, 11 (1995) 2, 75-80 s.
15. Merc B.: Odgovornost pravnih oseb za kazniva dejanja. **Pravna praksa**, Ljubljana, 13 (1994) 10, 8-9 s.
16. Nelken D.: White-Collar Crime, v Maguire M. ed.: **The Oxford Handbook of Criminology**. Oxford 1994, 357-381 s.
17. Poveda T.: **Rethinking White-Collar Crime**. Praeger, London 1994, 171 s.
18. Punch M.: Grievous business harm: exploring corporate violence. **European Journal on Criminal Policy and Research**, Amsterdam, 3 (1995) 2, 92-104 s.
19. Reuvid J. ed.: **Economic Crime**. Kogan Page, London 1995, 224 s.
20. Sutherland E.: **White-Collar Crime**. Yale university press, New Haven 1983, 291 s.
21. Šnuderl-Coulon M.: Kazenska odgovornost pravnih oseb in direktorjev v francoskem pravu. **Pravna praksa**, Ljubljana, 13 (1994) 22, I-II s.
22. Tiedeman K.: Tendances mondiales d'introduction de sanctions nouvelles pour les crimes en col blanc. **Revue internationale de criminologie et de police technique**. Geneve, XLIV (1992) 2, 226-242 s.
23. Žnidaršič-Kranjc A.: Ekonomski vidiki revizij lastninskega preoblikovanja podjetij. **Pravosodni bilten**, Ljubljana, 15 (1994) 1-3, 31-48 s.